

روبر گوتیو، ایران‌شناس فرانسوی

طهمورث ساجدی (مرکز پژوهشی زبان خارجی دانشگاه تهران)

روبر گوتیو^۱ (۱۸۷۶-۱۹۱۶)، زبان‌شناس فرانسوی، از بنیان‌گذاران سُغدی‌شناسی در فرانسه، طی سال‌های ۱۹۱۱-۱۹۱۶ هم‌خود را مصروف تحقیق در زبان سُغدی کرد. مأموریت‌های باستان‌شناختی پُل پلیو^۲، چین‌شناس فرانسوی، در سال‌های ۱۹۰۶-۱۹۰۸ در آسیای مرکزی و چین، به کشف متون پرارزشی به زبان‌های تبتی، چینی، عبری، ترکی، سُغدی، و نُختنی منتهی شد که به قرن‌های ششم تا نهم میلادی تعلق داشت و در غارهای شهر تونهُوانگ^۳، از منازل قدیم راه ابریشم در چین مرکزی، نهاده شده بود. (فرهنگ خاورشناسان، ج ۳، ص ۱۷۳)

گوتیو، که نتایج یکی از اولین تحقیقات خویش را با عنوان «درباره نام زردشت^۴» در سال ۱۹۱۰ منتشر کرده بود، از این رهاورد علمی استقبال کرد و بی‌درنگ به بررسی متون سُغدی یادشده پرداخت و موفق به خواندن آنها شد (Meillet 1922, p. 216). او نخستین مقاله خود در این باب را با عنوان «درباره الفبای زبان سُغدی^۵» در مجله آسیائی به چاپ رساند و، از آن پس، به نشر پیاپی مقاله‌هایی در همان حوزه ادامه داد. از او،

1) Robert Gauthier

2) Paul Pellier

3) Tunhwang

4) "A propos du nom de Zoroastre", *Mémoires de la Société linguistique de Paris* (M.S.L.P.), t. 16 (1910), pp. 318-320.

5) "De l'alphabet sogdien", *Journal Asiatique* (J.A.), t. 17 (1911), jan.-fév., pp. 81-95.

در سال‌های ۱۹۱۱ و ۱۹۱۲، چهار مقاله با عنوان‌های «چند اصطلاح فنی بودایی و مانوی^۶»، «درباره نام‌های ده عدد نخست در زبان سُغدی بودایی^۷»، «درباره تاریخ‌گذاری در زبان سُغدی^۸»، «نکاتی درباره زبان و خط ناشناخته اسناد مکشوفه اشتاین-کاولی^۹» انتشار یافت. در مقاله اخیر، امکان شناسایی حروف سُغدی متونی که اشتاین در غارهای تونهوآنگ کشف کرده بود مطرح و تفسیری اجمالی از این متون ارائه شد.

در سال ۱۹۱۲، گوتیو روایتی سُغدی از *وسانتَرِ جاتِگه*^{۱۰} همراه آوانویسی و ترجمه آن به زبان فرانسه در مجله آسیائی منتشر ساخت و، در همان ایام، به ترجمه متن سُغدی سوتره روحانی ناخن‌دراز^{۱۱} دست زد. وی، به علاوه، در صدد ترجمه سوتره علل و آثار خیر و شر با همکاری پلیو (برای بخش چینی متن) برآمد که شروع جنگ بین‌الملل مانع انجام یافتن آن شد. اما، پس از درگذشت گوتیو، جلد اول این ترجمه با نام او و پلیو و جلد دوم با همکاری امیل بُنونیست (آوانویسی، ترجمه، و فهرست) انتشار یافت^{۱۲}. در پرتو این مواد تحقیقاتی و آنچه فریدریش ویلهلم کارل مولر^{۱۳}، ایران‌شناس آلمانی، در عرصه سُغدی‌شناسی به تناوب منتشر کرده بود، گوتیو ابتدا رساله دکتری خویش را با عنوان تحقیق در ساختار آوایی زبان سُغدی^{۱۴} (پاریس ۱۹۱۳) عرضه داشت (Nawabi 1987, t. 7, p. 390)؛ سپس، بلافاصله،

6) "Quelques termes techniques boudhiques et manichéens", *J.A.* t. 18 (1911), pp. 49-67.

7) "A propos des dix premiers noms de nombre en sogdien boudhique", *M.S.L.P.* (1911-12), pp. 137-161.

8) "A propos de la datation en sogdien", *Journal of the Royal Asiatic Society (J.R.A.S.)*, 1911, pp. 341-353, et 1912, pp. 131 et suiv.

9) "Note sur la langue et l'écriture inconnue des documents Stein-Cowley", *J.R.A.S.*, 1911, pp. 496-507.

10) *Une version sogdienne du Vessantara Jātaka*, publiée en transcription et avec une traduction, *J.A.*, t. 19 (1912).

11) "Le Sutra du religieux Ongles-Longs" texte sogdien et traduction, *M.S.L.P.*, t. 17 (1912), pp. 537-567.

12) *Le Sutra des causes et des effets du bien et du mal*, éditée et traduite d'après les textes sogdiens chinois et tibétains, Paris 1920-1928, 2 vol. (Mission Pellior en Asie centrale).

13) Friedrich Wilhelm Karl Müller

14) *Essai sur le vocalisme du sogdien*, Paris 1913, XVIII, 113 p. (thèse).

به تألیف رساله تحقیقی در دستور زبان سُغدی مبادرت ورزید و بخش مهمی از آن را به چاپ رساند که آغاز جنگِ نشر نهائی آن را به تأخیر انداخت. این اثر، پس از درگذشت گوتیو، با مقدمه میّه، در دو جلد (جلد اول، آواشناسی اثر گوتیو؛ جلد دوم، تکواژشناسی، نحو، و واژه‌نامه اثر بنونیست)، در مجموعه مأموریت پلیو در آسیای مرکزی^{۱۵}، منتشر شد.

گوتیو، در سال ۱۹۱۳، عازم دژه یغنا، از آبریزهای رود زرافشان واقع در ولایت امروزی سغد تاجیکستان، شد که، در آن، واپسین بازمانده زبان سغدی در قالب گویش یغناپی زنده است. در آن اوان، بحث گویش‌های پامیری در میان بود. در این اثنا، جنگ بین‌الملل در گرفت و، در ماه اوت ۱۹۱۴، در فرانسه بسیج عمومی اعلام شد و گوتیو به میهن بازگشت تا به جبهه رهسپار گردد. وی، در یکی از نبردهای منطقه جنگی پیکاردی^{۱۶}، زخمی شد و پس از مدتی درگذشت (Meillet 1922, p. 217). این محقق سخت‌کوش، در همان روزهایی که تحت درمان بود، فرصت یافت سه مقاله معتبر بنیادی درباره گویش‌های ایرانی بنویسد و آنها را در مجموعه‌ای با عنوان سه رساله درباره وحدت زبانی گویش‌های ایرانی^{۱۷} (پاریس ۱۹۱۶) منتشر سازد. (*Ibid*)

کار دیگر او در سال‌های ۱۹۱۳ و ۱۹۱۴ نسخه‌برداری از واژه‌نامه‌ای بود که کارل گرمانوویچ زالمان^{۱۸}، ایران‌شناس روس، برای گویش یغناپی تهیه کرده بود و به چاپ رسیده اما منتشر نشده بود. بنونیست، ادامه‌دهنده تحقیقات گوتیو، این اثر را، همراه مقدمه خود، با عنوان «واژه‌های بنیادی گویش یغناپی» در مجله آسیائی^{۱۹} به چاپ رساند (فرهنگ‌خاورشناسان، ج ۲، ص ۳۸۸). وی همچنین یکی از متن‌های منتشرشده گوتیو در سال ۱۹۱۲ را مجدداً در مجموعه‌ای به نام متون سغدی^{۲۰} منتشر ساخت. (Gignoux 1973, p. 118)

15) *Essai de grammaire sogdienne*, avec la préface d'Antoine Meillet, vol. 1: *Phonétique* par Gauhriot; vol. 2: *Morphologie, syntaxe, et glossaire*, par Benveniste, Paris 1923-1929 (Mission Pelliot en Asie centrale).

۱۶) Picardie، ناحیه و ایالت سابق شمال فرانسه در ساحل دریای مانش

17) *Trois mémoires sur l'unité linguistique des parlers iraniens* (Paris 1916).

18) C.G. Salemann

19) *Un lexique du yagnobi*, publié et préface, J.A., t. 243 (1955), pp. 139-162.

20) *Textes sogdiens* (1940)

بَسُونِیست، در ادامه کارهای گوتیو، با موفقیت از منابع سُغدی بهره جست. وی، تحت تأثیر گوتیو و هم به تشویق استادش، میّه، در عرصه مهمّ قرابت زبان‌های ایرانی و ارمنی^{۲۱} نیز به تحقیق پرداخت. (*Ibid*)

باری، گوتیو از نخستین سغدی‌شناسان اروپایی به شمار است که حتّی رویدادهای فاجعه‌بار روزگار او در اراده‌اش خللی پدید نیاورد و ثمرات کارهای علمی او طیّ سال‌های ۱۹۱۱-۱۹۱۶ فصل تازه‌ای در تاریخ ایران‌شناسی فرانسه در اوایل قرن بیستم گشود.

منابع

- فرهنگ خاورشناسان، پژوهشگاه علوم انسانی و تحقیقات فرهنگی، ج ۲، تهران ۱۳۸۲؛ ج ۳، تهران ۱۳۸۶.
- Gioux, Philippe (1973), "L'Iran ancien", *J.A. (Numéro spécial)*, t. 261, p. 117.
- Meiller, Antoine (1922), "Les études iraniennes anciennes", *Le livre du centenaire de la Société Asiatique (1822-1922)*, Paris, pp. 216-217.
- Nawabi, Mahyar (1987), *A Bibliography of Iran*, vol. VII (*Linguistics*), Cultural Studies and Research Institute, Tehran.

21) "Iranica", *M.S.L.P.*, 19 (1916), pp. 125-132.